

EL CREIXEMENT URBANÍSTIC D'ARGENTONA DURANT EL SEGLE XVIII

ENRIC SUBIÑÀ I COLL

Resum

El segle XVIII fou un dels més importants en el creixement urbanístic de la vila d'Argentona durant l'edat moderna. Demogràficament es va passar dels 600 habitants aproximadament del 1708 als 1064 del 1787, un important increment del 65% en 70 anys, tot i que menor al conjunt de la comarca. Urbanísticament el creixement es produeix en dues fases molt actives entre el 1700 i el 1725, i entre el 1747 i el 1771, iniciant-se nous carrers com el del Raval (dels Rosers), Sant Sebastià de Dalt, Sant Joan (Angel Guimerà), Torrent o Sarriera (tram baix del carrer Gran) i del Mestre (Anselm Clavé). Entre les dues fases gairebé no hem trobat cap activitat constructiva, coincidint amb la forta crisi que es va viure a Mataró entre els anys 1732 i 1751. En canvi des del 1771 a finals de segle segueixen construint-se cases sobretot en carrers vells, que van començar a urbanitzar-se els segles XVI o XVII.

Paraules clau: Argentona, urbanisme, segle XVIII, Rosers, Sant Sebastià de dalt, Angel Guimerà, carrer Gran, Anselm Clavé, establiment emfiteutic.

L'Atlante español del 1783 diu que Argentona «*estava en un ameno valle. La habitan quatrocientos vecinos, produce trigo, cebada, garbanzos, judías, y toda especie de legumbres, hortaliza, y fruta, porque son muchos los huertos, y sobre todo muchas naranjas, limones, y vino, de que hacen todos sus vecinos un gran comercio con las naciones del norte*»¹.

El segle XVIII fou decisiu per al creixement de la vila d'Argentona. Des d'un punt de vista demogràfic, el 1708 hi havia 144 cases, que amb els barems establerts vindrien a ser uns 600 habitants, el 1719 eren 642 habitants i el 1787 eren 1064, o sigui, es registrà un increment del 65% en 70 anys. Al llarg dels mateixos anys, la comarca creix un percentatge del 105% i Mataró un 68%. Altrament, Argentona, tot i l'enorme creixement, està a la part baixa d'una comarca que no para de créixer. Evidentment aquest creixement de la població no és per l'augment vegetatiu, sinó que bàsicament es produeix a causa de la immigració de molts menestrals i gent del camp que arriba a la vila procedent sobretot de l'interior, especialment del Vallès.

Des del punt de vista de la riquesa de la població, segons el cadastre del 1789, els màxims contribuents eren Jaume Cabanyes, Francesc Gener i Calopa, Francesc Ballot,

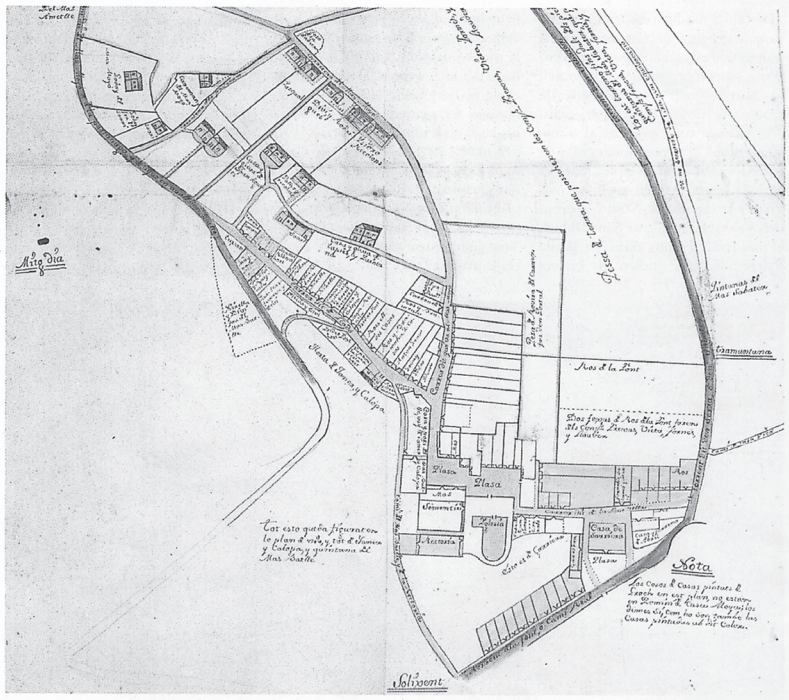
¹ *Atlante español o descripción general de todo el reyno de España. Tomo VII. Corregimiento de Mataró.* Imprenta Minerva. (Mataró 1968).

Josep Anton Gual, Joan Llibre i Carreras, Teresa Pins, Pau Riudameia, Mariano Castells i Miquel Tunyi. O sigui que aleshores les famílies riques eren totes pageses o d'origen pagès, per bé que algunes d'elles havien ennoblit (Gual) o eren Familiars de la Inquisició (Ballot).

Si analitzem el creixement urbanístic durant el segle XVIII veiem que hi ha una etapa de gran creixement entre el 1700 i el 1725 i una altra entre el 1747 i el 1771. Enmig de les dues etapes no hem trobat cap establiment nou i tampoc entre el 1771 i finals de segle, en què segueixen havent-hi establiments en carrers vells, que segueixen creixent. Aquestes etapes coincideixen en gran mesura amb les de Mataró, on s'observa una forta crisi entre els anys 1732 i 1751.

L'ensenyament també ha arribat a la vila, símptoma del bon moment de la vila. Així, el 1761 els regidors d'Argentona nomenen al clergue argentoní Josep Duran mestre i organista de la vila, havent d'ensenyar «a llegir y escriure als minyons de dit terme».

MATARÓ, ARGENTONA, CABRERA I VILASSAR

Detall de la sagrera d'Argentona a inicis del segle XVIII

La mesura de les cases i els materials de construcció

En aquells moments les cases es construïen seguint una mida d'amplada a la qual anomenaven cós, del llatí *cursum*. El tipus constructiu era molt senzill, sovint amb parets de tàpia, separades per una distància petita que facilitava el cobriment amb bigues econòmiques, no gaire llargues. Aquesta era la definició de cós i normalment equivalia a 24 pams² entre parets *-tou parets-*, i tres pams de gruix cada paret. Aquesta sembla que era la mesura habitual al Maresme i, lògicament, a Argentona³. A Argentona, sovint, a l'hora d'esmentar la mesura especificaven que era la de Mataró, que normalment marcava la pauta per ser la ciutat gran «*sive duos cursus domorum justa mesuram cursum domorum ville Beata Maria de Matarone*»⁴. Altres cops podia ser una mica més gran, de 25 pams, com el cas d'una casa de dos còssos del carrer de Lladó⁵ o de 6 canes⁶ i 8 pams (que equival a 56 pams o 28 pams per cós) en una casa també de dos còssos al carrer Gran⁷. També es dona sovint el cas de cases d'un cós i mig o 36 pams, però considerem que es cobrien amb dues bigues. La llargada solia variar molt més. En la primera casa que es va establir al carrer gran es donava una llargada de 19 canes⁸.

A Argentona, sens dubte, la casa de cós es configura com a mínim des del segle XVI. Eren construccions de planta baixa i pis, amb hort al darrere.

Pel què fa als materials de construcció, les parets de càrrega acostumaven a ser de tàpia i es construïen sobre fonaments de pedra i morter de calç, de tres pams d'amplada, envans de maó massís, brancals i llindes de portes i finestres de pedra granítica i els acabats de les parets interiors es feien amb arrebossat de morter de calç⁹. Aquest model constructiu perdura fins ben entrat el segle XIX, amb molt poques variacions.

Pel què fa a l'origen dels materials, la pedra sortia de pedreres properes a la vila, segurament al veïnat de Lladó, i les rajoles i les teules dels seus corresponents forns. Ja al 1593 es documenta al veïnat de Lladó, en terrenys del mas Grau, un forn de teules: «*furnum nostrum de teula*»¹⁰.

Carrers nous

Carrer Raval (actual dels Rosers)

El primer carrer que s'obriria seria el del «*Rebal*», tot i que en aquell moment s'anomenava simplement «*el camí que va de la iglesia a casa den Cabañas*». Els terrenys

² El pam català equivalia aproximadament a 0.194 metres.

³ MANEL SALICRÚ, "La casa de cós de Mataró", dins de *Fulls del Museu Arxíu de Santa Maria de Mataró*, núm. 35, (Mataró 1989), 11.

⁴ Arxíu Històric d'Argentona (=AHA), Capbreu M-140, Confessió de Bartomeu Badia, 11 de juny de 1561, fol. 79.

⁵ AHA, Capbreu M-140, Confessió d'Antoni Polls, 13 de setembre de 1561, fol. 98.

⁶ La cana catalana equivalia a 8 pams o 1,554 metres.

⁷ Arxíu Particular de can Cabanyes de Barcelona (=APCCB), Pergamí F-42, 6 d'abril de 1562.

⁸ APCCCB, Pergamí F-41, 6 d'abril de 1562.

⁹ MANEL SALICRÚ, Op. Cit., pp. 18.

¹⁰ Arxíu de la Corona d'Aragó (=ACA), Fons Mataró (=FM), Notari Gabriel Morera, sig. 998, (17 de març de 1593).

eren l'antiga quintana del mas Lloberons, adquirida el 1673 per Pau Ros de la Font. L'any 1700, Pau Ros de la Font començaria a establir-hi patis de terra. Aquell any establiria dos còssos a Guillem Collet i dos més al sabater Joan Puig, ambdós sota cens de 4 lliures o 40 sous per pati¹¹. L'any següent, el 1701, establiria un cós al mestre de cases francès Antoni Fauqueta i el 1702 establiria dos còssos a Isidre Collet, també a dos lliures per cós de cens¹². El 1748, Pau Ros de la Font i Costa, fill de Jaume Ros de la Font, establiria un pati de terra a Isidre Roca, sota cens de 2 lliures i dos pollastres d'entrada¹³. Com era habitual donava càrrega franca en una paret a canvi d'obtenir càrrega franca en l'altra. El 1753 Pau Ros establiria de nou un cós a Francesc Collet, especificant aquell cop que era «*al carrer dit del reval*»¹⁴. El mateix any establiria una casa ja construïda a Bartomeu Casavella, que era un dels còssos establerts el 1702 a Isidre Collet¹⁵. En aquest cas, i com que la casa ja estava construïda, es demana una entrada de 53 lliures, tot i que el cens es deixa en les 2 lliures.

Carrer Sant Sebastià de dalt

Esgotat el creixement per la banda de tramuntana del carrer Gran, però encara amb voluntat ferma que el poble creixés cap a Sant Sebastià, s'obriren dos carrers nous: el de Sant Sebastià de dalt o davallada de Sant Sebastià i el de Sant Sebastià de baix. Aquests terrenys pertanyien al mas Collell, que durant el segle XVII havia passat a mans de la família Fornells del Puig per aliances matrimonials, i estava sota domini dels Sarriera. Tot just iniciat el segle, l'any 1700 s'iniciaria la formació del carrer de la davallada de Sant Sebastià. Aquell any, Francesc Fornells del Puig establí dos còssos al fuster Francesc Lladó, dos a Joan Grau, dos a Manel Ros i Cruells i dos a Francesc Sol¹⁶. El 1703 establiria un cós a Francesc Llorens¹⁷ i el 1705 establiria dos patis més, un a Joan Bada i l'altre a Joan Serrautà¹⁸. El 1707, Francesc Fornells establiria dos còssos al boter Joan Dardinyà¹⁹ i el 1710 dos còssos més a Joan Diviu²⁰. En tots els casos, els patis mesurarien 24 pams cadascun, i 19 canes de llarg. Els pactes establerts era que en un any «*hajau de haver fabricat en dit pati de terra que de present vos stablesch casa fins a sostre*» i que, en sis anys, s'havia de cloure l'hort per la part de ponent. Com era costum, tenia carregament franc en una paret a canvi de cedir-lo en l'altra paret. L'aigua, element indispensable, queda també reflectida en l'establiment fet a Joan Dardinyà: «*pugau pendrer aigua de la font de la gleva de ma casa*». El fet de què aquest carrer

¹¹ Arxiu Comarcal del Maresme (=ACM), Registre d'hipoteques, llibre 1er de 1769, sig. 2. (Fèlix Olivella, rector d'Argentona, 17 i 31 de desembre de 1700).

¹² ACM, Registre d'hipoteques, llibre 1er de 1769, sig. 2. (Fèlix Olivella, rector d'Argentona, 23 de desembre de 1701 i 22 de gener de 1702).

¹³ ACA, FM, Notari Salvador Torras, sig. 761, (1 de setembre de 1748), fol. 193.

¹⁴ ACA, FM, Notari Esteve Font, sig. 704, (9 de setembre de 1753), fol. 155.

¹⁵ ACA, FM, Notari Esteve Font, sig. 704, (28 d'agost de 1753), fol. 152.

¹⁶ APCSP, Rector Fèlix Olivella, 21 novembre de 1700.

¹⁷ APCSP.

¹⁸ ACA, FM, Notari Josep Miquel Serra, sig. 1195, (10 d'agost de 1705).

¹⁹ ACA, FM, Notari Josep Miquel Serra, sig. 1197, (23 d'abril de 1707).

²⁰ ACA, FM, Notari Salvador Mataró, sig. 568, (7 de gener de 1710).

quedés lluny de la font comunal podria explicar aquesta cessió. El cens imposat fou de 3 lliures o 30 sous per pati, i l'entrada d'un parell de gallines.

Carrer Sant Joan (actual Angel Guimerà)

Aquest carrer anava a llevant del camí ral. El carrer Sant Joan volia trencar l'enorme línia de cases contigües que, des del carrer del Reval, arribava al carrer Nou. Per això, l'any 1724 la família Cabanyes, propietària del Camp Gras, iniciava els establiments. Aquell any Francesc Cabanyes establiria un cós a Maria Ferreginals, un al ferrer Joan Soler, un a Jaume Pujades i un a Josep Baixeras, mestre de cases, «*al carrer novament se va erigint, anomenat de Sant Joan*»²¹. Eren còssos de 24 pams d'amplària i de 19 canes de llarg. Cabanyes els obliga que «*dins lo mateix any hajau y degau tenir clos lo devant de dit cos de casa y fer tanca a la eixida o hort de dit cos o pati de terra. Item ab pacte que jo dit Cabanyes haja de donar, com ab tenor del present donar prometo, carregament franch a vos adquisidor predit y als vostras sobra la part de ponent de dita vostre casa fahedora y vos y los vostres sian tinguts y obligats en donar a mi dit Cabanyes y als meus y a qui jo y los meus voldran igual carregament franch sobre la paret de llevant de dita vostra casa*»²². El cens imposat a tots era de 2 lliures i l'entrada d'un pollastre. De totes maneres, aquell carrer naixeria molt curt i només s'establirien quatre còssos en la banda de migdia. La resta va haver d'esperar a la segona meitat del segle XIX.

Carrer del Torrent o Sarriera (actual Gran)

Si des de mitjans del segle XVI s'havien edificat cases al camí ral o carrer Gran, totes elles s'edificaren a tramuntana del Cap de Creus o del carrer dels Rosers. No fou fins a la meitat del segle XVIII que es començaren a edificar cases en la banda sud, concretament en la part de ponent. Aquest carrer es deia carrer del Torrent, ja que per ell baixaven les aigües procedents del torrent d'en Sabater. Aquesta franja de terra era del mas Batlle, que el 1604 Mateu Batlle havia venut a Magdalena de Sarriera. Formava part de la quintana del mas Batlle²³. És molt interessant la descripció que ens fan en el moment de la venda: «*de la quintana del mas Balle a la part de la rectoria, ço es qui esta al costat de una margenada de olivers de dita senyora confrontadora, çoes desdel endret de la rectoria de dita parroquia qui va al torrent o camí real que va des de la parroquia predita de Argentona a Mataró o al mas Camps, de 2 quarteras*». Com es veu, a la banda de tramuntana d'aquesta peça hi havia un marge amb oliveres, aproximadament on avui hi ha Can Valls. Per aquesta peça, es pagaren 40 lliures.

El 1759 Narcís de Sarriera i de Cruïlles, comte de Solterra, establiria un pati de terra al fuster Joan Mauri, amb la condició que, en quatre anys, tingués la casa construïda, i sota cens de dues lliures i sis lliures més d'entrada²⁴. L'any següent establiria una peça de sis

²¹ APCCB, Document H-14, 24 d'octubre de 1724.

²² APCCB, Document H-13, 24 de desembre de 1724.

²³ ACA, FM, Notari Joan Montfort, sig. 172, (1 de novembre de 1604).

²⁴ Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, Notari Jeroni Gomis, 23 de setembre de 1759.

quartans a Llorenç Ballot, on hi cabien tres còssos de casa²⁵. Aquest establiment és molt interessant, atès que per primera vegada s'imposen condicions que no només afecten a la casa, sinó a l'urbanisme del carrer i de la vila. Així s'afirma que *«la paret forana de dites casas que donará a la part del camí Real de Mataró dega seguir la mateixa linea recta ó nivell de las parets de las casas que actualment se estan fabricant al capdemunt de la mateixa pessa de terra de la part de tremontana del terreno que se estableix y que al devant de las casas que dit Bellot ha de fabrica, dega dexar sis palms de carrer ó terreno en la qual deura fer un enpedrat per resguart de dites casas»*. En aquest cas, els còssos eren de 27 pams inclòs gruixos de parets i de 156 pams de llargària, i el cens imposat de sis lliures amb una entrada de 60 lliures. Es seguiren establint patis de terra fins a un total de dotze, sempre amb un cens de 2 lliures per cós, i 6 lliures d'entrada, el darrers dels quals s'establiren el 1771 al pagès Pau Mustarós i al moliner Miquel Freginals, sempre amb l'obligació de fer la vorera i amb un termini de 3 anys²⁶.

Carrer del Mestre (actual Anselm Clavé)

Aquest carrer s'iniciaria el 1759. Els terrenys eren la part de llevant de la quintana d'en Lloberons, la mateixa on es va obrir el carrer del Reval. Pau Ros de la Font decidí establir-hi cases en el seu extrem, ja que totes elles tenien l'hort a tocar de la propietat de Freixes. Aquell 1759 Pau Ros de la Font establiria un cós en la banda de tramuntana de la peça a Josep Ridameia i Famadas, que posteriorment faria cantonada amb el camí del cementiri, actualment carrer de Sant Genís²⁷. L'any següent n'establiria un altre a Miquel Tuixans, sota cens de 2 lliures i 10 sous²⁸. Aquell decenni seguirien establint-se cases, tot i que el 1769 encara no estava format el carrer, però les cases sí que estaven alineades. Aquell any Pau Ros establiria un pati a Bartomeu Ribosa on, en previsió d'obrir-hi un carrer, s'estipulava que *«lo dit adquisidor de setze palms distants del portal major de la casa que se construira o fara construir en lo dit cos o pati de terra, deura fer y construir a sos gastos una tanca de bardissas de vint y quatre palms de llargaria, que sera tot lo frontis de la paret de devant de dit cos de casa y sempre y quant se construira carrer devant dit pati o cos de casa, se dega trauer dita tanca»*²⁹. Iguals condicions imposà aquell mateix any al mestre de cases Josep Mas³⁰.

El 1771 Pau Ros de la Font establiria tres còssos més: un a Josep Costa, un altre a Francesc Nunell i el darrer a Josep Castells del Rebal³¹. En aquest cas, s'observa una modificació respecte de dos anys abans, ja que en aquest cas s'havia de fer *«una paret de tapia o de rejola de pla a la alsada de 8 palms»*. En tots els establiments fets en aquest carrer, el cens restà inalterable en 2 lliures i 10 sous i l'entrada en un parell de pollastres.

²⁵ AHA, Caixa 18, Establiments, 24 de gener de 1760. De totes maneres aquest pati trigaria molt a ser edificat, i el 1832 seria permutat per Josep Bellot i Cabañes amb el rector Joan Baptista Viladesau.

²⁶ ACA, FM, Notari Anton Torras, sig. 932, (16 de juliol de 1788).

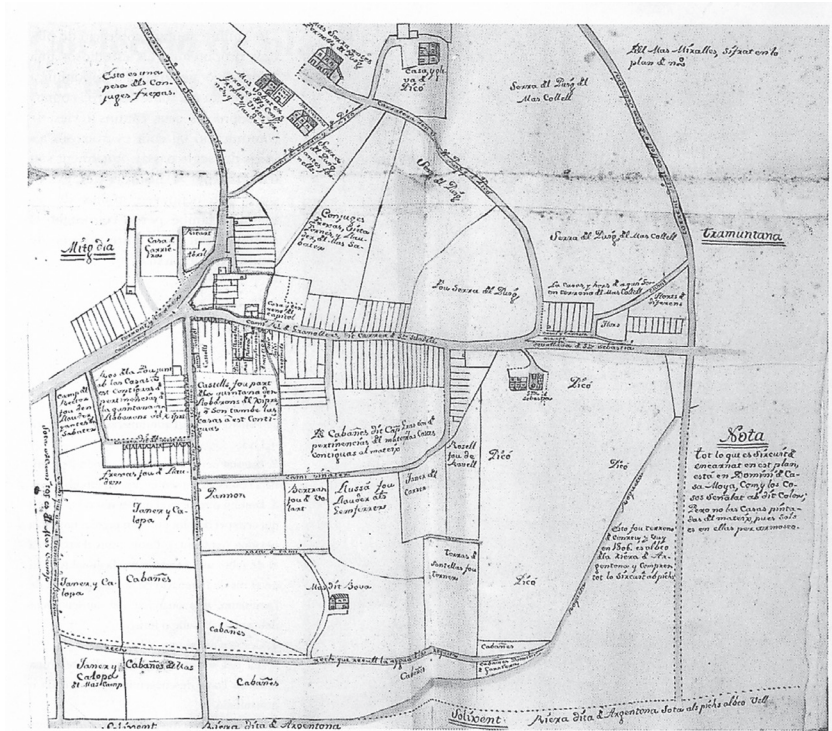
²⁷ ACM, Notari Joaquim Cabañes, 3 de juny de 1893, fol. 606.

²⁸ ACM, Notari Francesc Bronat, 5 de maig de 1801.

²⁹ ACA, FM, Notari Josep Torras i Vieta, sig. 863, (25 de juny de 1769).

³⁰ ACA, FM, Notari Esteve Font, sig. 720, (11 de juny de 1769).

³¹ ACA, FM, Notari Josep Torras i Vieta, sig. 865, (12 de maig de 1771).

Argentona. Nucli urbà. camí ral de Granollers i capella de Sant Sebastià (plànol 15)

Detall del nucli urbà d'Argentona a inicis del segle XIX.

Continuïtat en el creixement cap als carrers antics

Durant el segle XVIII, la vila seguia creixent cap els carrers oberts als segles XVI i XVII. Una de les zones de major activitat fou la continuació cap al camí de Lledó, en les terres establertes al segle XVI. En aquest cas, però, els establiments no només eren d'un cós de casa, sinó de petites peces de terra.

A inicis del segle XVIII s'iniciaria l'establiment de còssos de casa al nord de l'edifici del Capitòl, al carrer Gran, quan ja feia més d'un segle que s'havia construït la banda de llevant. Aquells terrenys formaven part d'una peça de terra anomenada la Ginesta, propietat del mas Fornells del Puig. El 1710 Francesc Fornells establiria dos còssos al fuster Jaume Vilaró, dos a Pere Daviu i dos més a Andreu Fornells del Carrer. L'any 1711 establiria dos còssos a Josep Casals. En tots els casos, Francesc Fornells imposa com a condició que «dins d'un any primer vinent hage de fer en dits dos cosos casa fins a sostre y dins sis anys del dia present en avant comptadors clourer de tàpia o paret lo hort». Així mateix, dona carregament franc en una paret a canvi de rebre'l també franc en l'altra paret. El cens impositat era de 3 lliures i 12 sous i l'entrada era d'un parell de pollastres.

L'any 1759, Janer i Calopa establiria una peça de terra d'una quartera i mitja a Llorenç Collet, sota cens de 8 lliures³². Aquest en trauria molt de profit, i en poc temps ja la sots-establiria a diferents emfiteutes. D'aquesta manera, l'any següent, el 1760, establiria a Joan Boixaderas un cós de casa i el mateix any n'establiria un cós i mig a ponent a Anton Rodríguez, treballador, a qui donà carregament per la part de llevant i obligà a donar carregament per la paret de ponent i a tenir la casa coberta en un any. El cens imposat era de 2 lliures i cinc sous i l'entrada d'un parell de gallines³³. El 1766 n'establiria un tros a Sebastià Agustí, i n'hi vendria un altre de dos cortans per preu de 27 lliures³⁴.

Continuïtat en el creixement emfiteutic

Des del segle XVI el creixement urbanístic d'Argentona s'havia fet, gairebé en exclusiva, servint-se del contracte emfiteutic. El segle XVIII havia crescut fonamentalment perquè una sèrie de propietaris de terres properes al nucli urbà volien passar de pagar una renda feudal a cobrar-ne una d'urbana, revaloritzant-se molt els terrenys. Si pensem que aquest tipus de contracte no era rendible al pas dels anys, doncs el cens pagat, per ser perpetu, s'anava devaluant, hem d'introduir un altre element que podria justificar-ho: el luïisme. Cada vegada que la casa era traspassada, el senyor directe en cobrava el luïisme, que equivalia al terç del valor del traspàs. A més, si el contracte emfiteutic es va mantenir durant quatre segles fou perquè era bo pel propietari i per l'emfiteuta.

Si analitzem l'evolució dels censos veiem que durant tot el segle es mantingueren en uns valors molt similars, entorn de les dos lliures o 40 sous per pati. Així ens ho trobem al carrer del Reval, al carrer de Sant Joan, al carrer del Torrent. El cas és diferent al carrer del mestre que era de 50 sous. La davallada de Sant Sebastià, en canvi, es pagava a 30 sous per pati, segurament per la seva llunyania del centre de la vila. L'entrada seguia essent en espècie, en gallines i pollastres, tot i que al Torrent el comte de Solterra cobrava 6 lliures per cada establiment. A Mataró, en canvi, els censos són molt més crescuts, entorn als 50 sous fins a mitjans de segle, però augmentaren a més de 100 a finals de segle. A Argentona, els censos no creixen ni tan sols en paral·lel a la inflació, cosa que ens fa pensar que els propietaris busquessin els guanys en altres camps, com podria ser la compra de censals als emfiteutes per tal que aquests poguessin iniciar la construcció, o sigui, per tal que fessin de "banquers" dels emfiteutes.

El que sí que hem trobat a faltar en els contractes del segle XVIII és que no s'exigia un termini per tenir acabada la casa, fet que explica que el creixement d'aquest segle fos més pausat i constant en comparació amb l'explosió constructiva de l'Argentona de mitjans del segle XVI³⁵.

³² ACM, Notari Pau Teixidor, 30 de setembre de 1759.

³³ ACM, Notari Pau Teixidor, 7 d'abril de 1760, fol. 117.

³⁴ ACA, FM, Notari Torras i Vieta, sig. 860, (28 de març de 1766) i ACM, Notari Pau Teixidor, 20 de juliol de 1766.

³⁵ ENRIC SUBIÑÀ, *Argentona de la sagrera a la vila (1295-1900)*, Premi Burriac 2001, (Argentona 2002).